

Когут С. В.,
кандидат філологічних наук,
доценткафедри англійської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка
E-mail: sv22claire@yahoo.com

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКИХ АУГМЕНТАТИВІВ ТА ДЕМІНУТИВІВ

У статті зроблено спробу проаналізувати конвергентні й дивергентні риси англійських аугментативів та демінутивів. Зокрема, запропоновано розглянути мовні одиниці з такими значеннями відповідно до їхньої морфологічної репрезентації, частиномовної дистрибуції, а також прагматичного потенціалу. Встановлено, що аугментативи й демінутиви належать до мовних універсалій, які передають семантику «великого» й «малого» і доповнюють її оцінно-емоційними та експресивними семами.

Ключові слова: демінутиви, аугментативи, мовна універсалія, оцінна семантика, експресивність.

Вивчення одиниць мови у функціональному аспекті та з позицій системного підходу виявляє все нові відтінки значень і нові угруповання різнорівневих мовних одиниць, пов'язаних спільною категоріальною семою та виконуваною функцією. Сучасна мовознавча наука продовжує розробляти принципи і критерії ідентифікації категорій і полів, розглядає їхні взаємозв'язки. У руслі цих досліджень уточнюються суперечливі аспекти, визначаються семантичні доміанти та концептуальні принципи ієрархізації мовних одиниць.

Однак низка категорій і полів вторинного плану все ще недостатньо відображена в мовознавчих працях. До таких угруповань одиниць мови відносимо ті, котрі формуються в результаті перетину й поєднання інтегральних ознак кількох поняттєвих категорій. У такий спосіб у мові виокремлюються простори із широким діапазоном семантики, які характеризуються розмитістю контурів та ієрархічною будовою.

Мета цієї статті полягає в окресленні конвергентних та дивергентних рис аугментативності й демінутивності на матеріалі сучасної англійської мови як яскравих прикладів мовних просторів із розмитими контурами та ієрархічною структурою.

Предметом статті обрано семантичний і прагматичний потенціал репрезентантів цих категорій у мові, тоді як самі виразники збільшуваності та зменшуваності слугуватимуть **об'єктом** нашої роботи.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що аугментативність – відносно нове поняття в англістиці, у мовознавчих студіях висвітлено його окремі аспекти, які переважно стосуються виражального потенціалу морфем зі вказаною семою (Є. Карпіловська [3], Р. Помірко [6], І. Плаг [13], Т. Гжебеньовські [11] та ін.), дієслівних аугментативів [1], фразеологічних одиниць із аугментативним компонентом [7] тощо. Натомість, демінутивність отримала більше висвітлення в науковій літературі, зокрема їй присвячені докторська дисертація С. Карбелашвілі, виконана на матеріалі сучасної німецької мови [4] та монографічне дослідження англійських демінутивів П. Шнайдера [14]. Прикметно, що контрастивний аналіз цих категорій на матеріалі англійської мови не проводився (втім, варто згадати порівняльну працю З. Клімашевської, присвячену аналізу мовних виразників зазначених категорій у нідерландській, німецькій та польській мовах [12]), а це свідчить про актуальність теми дослідження.

Демінутивність, як і аугментативність належать до семантичних універсалій, бо, за визначенням, стосуються «будь-якої мовної форми, яка виражає референтне значення «малого» чи «великого» відповідно та має можливу систему похідних афіксів оцінного характеру» [9, с. 1045].

Проте якщо ми аналізуємо будь-яку мовну універсалію, то розглядаємо також її маніфестацію в мові. Дослідники цієї проблематики сходяться на тому, що ці універсальні категорії виражені в мові перш за все лексично (здебільшого прикметниками), а вже потім морфологічно, і це часто асоціюємо з оцінною морфологією як галуззю мовознавства. У цьому дослідженні пропонується

розглядати категорії демінутивності й аугментативності як універсальні гносеологічно-мовні категорії, які в мовах світу виражаються за допомогою засобів різних рівнів мовної структури, реалізуючи семантику зменшеного чи збільшеного розміру об'єкта, ослабленого чи підсиленого вияву ознаки чи дії, що може доповнюватися певними оцінно-емоційними та експресивними семами. Те, що ці категорії слід вважати гносеологічно-мовними універсальними, логічно виводиться з факту існування самого поняття малого чи великого, тому цілком очевидно, що одиниці на позначення малого чи великого розміру властиві лексиконам більшості мов. Прикметно, що в більшості мов засоби вираження поняття малого й великого, як правило, здатні експлікувати також й оцінно-емоційну семантику (як позитивну, так і негативну), таким чином, репрезентуючи в мові універсальні категорії оцінки та емоцій.

Щоб провести чіткіше розмежування дивергентних та конвергентних рис демінутивів та аугментативів у сучасній англійській мові, на нашу думку, слід будувати процес їх контрастивного аналізу відповідно до певних критеріїв.

На наш погляд, першим таким критерієм їхнього зіставлення мав би бути морфологічний рівень їхньої мовної маніфестації. Насамперед ідеться про виражальний потенціал таких морфем, а також їхню роль у реалізації оцінного компонента значення. У цьому аспекті позиція науковців, які детально займалися цим питанням, є кардинально різною. Наприклад, у своїй класифікації мов за наявністю або відсутністю демінутивів чи аугментативів, авторитетний мовознавець із Болонського університету Нікола Гранді розрізняє чотири типи мов: тип А (DIM +, AUG –), В (DIM +, AUG +), С (DIM –, AUG –), D (DIM –, AUG +) [10, с. 7]. Водночас автор зазначає, що в силу своєї маркованості, аугментативи все ж виявляються менш поширеними в міжмовному просторі, аніж демінутиви.

Наведемо декілька прикладів мов згідно з поданою класифікацією: романські мови (французька мова – тип А (>В), італійська мова – тип В, іспанська мова – тип В); германські мови (англійська мова – тип С (?), німецька мова – тип А); інші групи мов (грецька мова – тип В); слов'янські мови (російська, українська, польська та інші мови – тип В) тощо.

Як уже зазначалося вище, погляди на наявність чи відсутність морфологічного вираження демінутивності чи аугментативності, зокрема в англійській мові, кардинально різняться – від абсолютного заперечення морфологічного вираження аугментативності в англійській мові та визнання непродуктивності морфем зі значенням демінутивності до розробки монографій із вказаної проблематики. Слід згадати монографію Петера Шнайдера, присвячену винятково англійським демінутивам, видрукувана 2004 р. в Німеччині [14].

Поняття малого, як і великого в різних мовах може позначатися за допомогою засобів різних рівнів мовної структури. Як правило, найбільш універсальним є суфіксальний спосіб творення слів із домінантною семою зменшуваності чи збільшуваності (напр.: українське *лісок*; *вовчице*; російське *местечко*; англійське *brooklet* (джерельце), *balloon* (повітряна куля); латинське *anguiculus* (гадючення); новогрецьке *arnaki* (ягнятко); німецьке *Tischchen* (столик); іспанське *arbolito* (деревце); французьке *sachet* (мішечок); італійське *fogliette* (листочок), *gattone* (котище) тощо. Як бачимо із наведених прикладів, у суфіксальному вираженні досліджуваних категорій простежується певна асиметрія у бік багатшого арсеналу демінутивів, а не аугментативів.

Доцільно зауважити, що, на нашу думку, саме внаслідок суфіксального способу творення демінутиви й аугментативи отримують здатність виражати всю ту гаму оцінно-емоційних та експресивних значень, яка їм властива (напр.: українське, ласк. *пташенятко*, знев. *царьок*; англійське *weakling* (знев. *слабак*), *lassie* (ласк. *дівчатко*, *любовька*), *crappy* (знев. щось поганеньке) тощо.

Проте в мовах світу семантика зменшеності і збільшеності може виражатися не лише за допомогою суфіксів, але й іншими засобами, які формують різні оцінні значення. Наприклад, за допомогою словосполучень, які вказують на малість чи великість (напр.: українське *маленький* / *великий* *дім*; російське *маленькое радио*; англійське *little face* (личко); латинське *puer parvus* (малий хлопчик); редульованих форм (напр.: англійське *talkee-talkee* (коротка, зневажлива розмова).

Виразити значення зменшеності й збільшеності здатні і префіксальні утворення (напр.: укр. *мікро* / *макроструктура*, англ. *minibus* (мініавтобус), *hypermarket* (гіпермаркет), лат. *Subdefectio* (невелике послаблення), непохідні слова (напр.: укр. *дитина*, англ. *infant*), іноді навіть фразеологізми (напр.: укр. як *kim наплакав*, англ. *nexttonothing* (практично нічого) тощо.

За словами Н. Н. Максимчук, засоби відтворення поняття зменшеності можуть формуватися і в морфології, і в лексиці, і в синтаксисі, але залежно від конкретної мовної структури в одних мовах ядерну позицію займають синтаксичні форми, при цьому лексичні й морфологічні відходять на периферію, в інших у ролі ядерних виступають морфологічні форми при периферійній позиції синтаксичних і лексичних виразників і т. д. [5, с. 7]. Прикметно, що один і той самий оцінний компонент може виражатися різними засобами – морфемою в одній мові і різними словами чи словосполученнями в іншій, як, наприклад, російські *домишко*, *пальтишко*, *старушонка* еквівалентні англійським *a hovel (a wretched) house*, *threadbare (shabby) coat*, *a wisp of an old woman*. Певна лексична система може й не мати власного вираження будь-якого з видів оцінки, і така відсутність компенсується іншими засобами номінації, наприклад, словосполученнями [8, с. 11].

Наступним критерієм у зіставленні категорій збільшуваності та зменшуваності може бути розподіл їхніх виразників за частинами мови, які переважають у їхньому вираженні. У нашій дисертації, розглядаючи аугментативи, ми стверджували, що в сучасній англійській мові представлені перш за все дієслівні аугментативи як виразники динамічної збільшуваності, а також іменникові, прикметникові та меншою мірою прислівникові аугментативи [2]. Схожа ситуація простежується й із демінутивами, хоча тут можна зауважити певну асиметрію в бік іменникових лексем із таким значенням, наприклад: *akitchenette* (кухонька), *abooklet* (буклет, невелика книжка) тощо.

Вивчення прагматичної природи мовних засобів на позначення «малого» чи «великого» дозволяє виявити й інші особливості таких лексем чи словосполучень. Наприклад, численні дослідження доводять, що в багатьох мовах аугментативи, як і демінутиви, крім функції позначення розміру, часто служать для вираження оцінок та емоцій мовця, які зумовлені тими чи іншими властивостями оцінюваного об'єкта, особистим ставленням мовця і ситуацією мовлення, а також для створення експресії з метою підкреслення важливості певної інформації, експліцитного чи імпліцитного впливу на реципієнтів. Функціональна навантаженість аугментативів та демінутивів у конкретній мові залежить від багатьох факторів – як внутрішньомовних (напр., тип мови), так і екстралінгвістичних (напр., особливості емоційності народу – носія мови, культуромовні норми, прийняті в певному суспільстві). Вираження ласкавості в мовах світу, як правило, буває пов'язаним із позначенням малого розміру, навіть якщо це і не семантична універсалія, то, у будь-якому разі, дуже типове явище, хоча теоретично могло б бути інакше (наприклад, у дитячому світосприйнятті можливий якраз зворотній зв'язок між розміром і позитивною оцінкою).

Цікавим, на наш погляд, є розгляд цих одиниць мови в контексті вираження іронії. Зокрема, наприклад, у польській мові демінутиви доволі продуктивні в цьому аспекті: *kosciolek*, *idejka*, *doktorek*, *dyrektorek* тощо. Водночас в англійській мові іронічність передаємо за допомогою лексичного, а не морфологічного вираження – *alittleidea*, *alittledoctor*. Цікаво, що іронічність виражатимуть і аугментативи (на відміну від наведених прикладів із польської мови), хоча знову ж таки лексично – *agreatdoctor*, *that'saperfectidea*, *thebestideaevery*.

Таким чином, можна стверджувати, що детальний контрастивний аналіз англійських демінутивів та аугментативів – доволі актуальна тема для наукових розвідок, оскільки низка аспектів порівняльного розгляду репрезентантів цих категорій залишається невисвітленою. Зокрема, перспективним видається дослідження аугментативів і демінутивів (з огляду на асиметричність їхнього вираження в англійській мові) на матеріалі різних дискурсів – рекламного, політичного тощо.

Список використаної літератури

1. Банина Н. В. Лексико-семантические группы глаголов «увеличения» и «уменьшения» в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 – герм. языки / Н. В. Банина. – Калинин, 1974. – 24 с.

2. Івашків-Когут С. В. Функціонально-семантичний простір аугментативності в сучасній англійській мові : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.04 – герм. мови / С. В. Івашків-Когут. – Львів, 2009. – 219 с.
3. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови : будова та реалізація / Є. А. Карпіловська. – К. : Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, 1999. – 298 с.
4. Карбелашвили С. О. Категории аугментативности и диминутивности в современном немецком языке (словообразовательный аспект) : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 – герм. языки / С. О. Карбелашвили. – Тбилиси, 1994. – 47 с.
5. Максимчук Н. Н. Количественные градации уменьшения-увеличения в системе имени (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 – герм. языки / Н. Н. Максимчук. – К., 1972. – 23 с.
6. Помірко Р. С. Деминутивність / аугментативність як засіб експресивності іспанської мови / Р. С. Помірко // Іноземна філологія. – 1987. – Вип. 88. – С. 101–107.
7. Пономаренко А. Ю. Фразеологічні одиниці з деминутивним та аугментативним компонентом в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – укр. мова / А. Ю. Пономаренко. – К., 2003. – 20 с.
8. Хидекель С. Природа и характер языковых оценок / С. С. Хидекель, Г. Г. Кошель // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака : межвуз. сб. науч. тр. – Воронеж : Воронежский гос. ун-т, 1983. – С. 11–16.
9. Bakema. P., GeerartsD. DiminutionandAugmentation / P. Bakema., D. Geerarts // Morphology : AnInternationalHandbookonInflection and Word-Formation. – Vol.2. – Berlin-New York : Walter de Gruyter, 2004. – P. 1045–1052.
10. Grandi N. Renewal and Innovation in the Emergence of Indo-European Evaluative Morphology / N. Grandi // Lexis 6. Diminutives and Augmentatives in the Languages of the World. – Кольце : P. J. Ъаѳrik University, 2011. – P. 5–25.
11. GrzebieniowskiT. Słownictwoisłowotwyrstwoangielskie / T. Grzebieniowski. – Warszawa : HaraldG. Dictionaries, 1995. – 282 s.
12. Klimaszewska Z. Diminutive und Augmentative Ausdrucksmöglichkeiten des Niederlndischen, Deutschen und Polnischen. Eine konfrontative Darstellung / Z. Klimaszewska. – Wrocław-Warszawa : Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk, 1983. – 141 s.
13. Plag I. Morphological Productivity : Structural Constraints in English Derivation / I. Plag. – Berlin-New York : Mouton de Gruyter, 1999. – 290 p.
14. Schneider K. P. Diminutives in English / K. P. Schneider. – Тьbingen : Max Niemeyer Verlag, 2003. – 254 s.

Когут С. В. Некоторые аспекты сравнительной характеристики английских аугментативов и диминутивов.

Аннотация

В статье предпринята попытка проанализировать конвергентные и дивергентные черты английских аугментативов и диминутивов. В частности, предложено рассматривать языковые единицы с таким значением в соответствии с их морфологической репрезентацией, дистрибуцией среди частей речи, а также прагматическим потенциалом. Установлено, что аугментативы и диминутивы принадлежат к языковым универсалиям, которые передают семантику «большого» и «малого» и дополняют ее оценочно-эмоциональными и экспрессивными семами.

Ключевые слова: диминутивы, аугментативы, языковая универсалия, оценочная семантика, экспрессивность.

Kohut S. V. Some Aspects of Comparative Characteristics of English Augmentatives and Diminutives.

Summary

The given study is concerned with convergent and divergent features of augmentatives and diminutives in modern English with examples in other languages of different language families.

Language units with the semantics of 'big' and 'small' constitute the object of the research. The above-mentioned dominant semes are very often combined with evaluative connotation which has either positive (as with diminutives) or negative meaning (commonly traced in augmentatives). The former semantic component is frequently typical of children's speech, whereas the latter is commonly traced in the componential structure of words with derogatory connotation.

The author has proved that augmentatives and diminutives can be referred to as semantic universals, since the notion of 'big' and 'small' is conveyed by practically all languages of the world. There has also been determined that the English language does have augmentatives (the presence of diminutives seems doubtless). However, they are predominantly represented not through synthetical (or morphological) but analytical means (i.e. manifested in English via corresponding lexis or phrases).

The analysis of the given language units requires more careful attention, since their pragmatic potential is undoubtedly enormous and interesting.

Key words: *diminutives, augmentatives, language universal, evaluative semantics, expressiveness.*

УДК 81'1 : 81'22 : 81'374 +008

Колесник О. С. ,
доктор філологічних наук,
професор кафедри германської філології
Київського університету імені Бориса Грінченка
E-mail: axli@i.net

ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ І ВТОРИННА МІФОЛОГІЯ У ТВОРЕННІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СВІТІВ

У статті розглянуто міфосеміотичні та лінгвокультурні основи творення альтернативних світів. Категоризаційні та номінативні процеси аналізуються з позицій теорії міфологічно орієнтованого семіозису. Динаміка творення вторинних міфів, трансформації мовних систем і лінгвокультур висвітлюються в універсологічному міждисциплінарному ключі.

Ключові слова: *міф, оператор, семіозис, система, домен*

Сучасна нам епоха трансформацій позначена низкою фундаментальних зрушень у ціннісних орієнтирах, моделях поведінки, способах світосприйняття і комунікативних практиках людей, етносів і націй. Специфіка функціонування мовних систем у цьому контексті полягає в активному формуванні нових смислів, а також «віднайденні» певних історично «затемнених» сенсів, що окреслюють минулий досвід лінгвоспільнот взаємодії зі світом [5] у режимі відкритих систем, здатних до саморегуляції та самопідтримки [12]. У цьому контексті відзначимо актуальність інтегративного дослідження явища реміфологізації культур, що розгортається у діалектично протилежних планах. З одного боку, йдеться про «ре-міграцію» складників міфологічного простору (МП) до ядерного сегменту картин світу соціумів, пов'язане з цим відродження етнічних культур, формування субкультури генеза нових патернів міжкодові взаємодії. З іншого боку, відбувається свідоме конструювання вторинних міфів-симулякрів, що, за умови розвитку електронних засобів комунікації та мас-медіа, дозволяють ефективно маніпулювати «суспільною думкою», впливати на стан психічного здоров'я адресатів, «імплантувати» чужорідні мовні й культурні коди-віруси до картин світу. Відповідно, декларований протягом останніх десятиліть міжпарадигмальний підхід до аналізу явищ мови та мовлення [4; 8] має перспективу трансформації в нову універсологічну парадигму, орієнтовану на пояснення ізоморфізму структури і функціонування систем різної етіології [7].

У категоризації світу загалом та моделюванні альтернативних реальностей зокрема використовується універсальний спосіб обробки інформації, а саме, співвіднесення вхідних сигналів із фрагментами попереднього досвіду за траєкторією, окресленою ірраціональним (міфічним) вихідним оператором, та формування ситуативно-релевантних ноематичних смислів [2, с. 227–229]: як динамічних концептуальних профілів (варіантів) універсальних та етноспецифічних концептів та мовно-знакових конструктів з переосмисленою семантикою. При цьому комплекс вербально-семіотичних і ментально-концептуальних феноменів співвідноситься з нейрофізіологічними процесами – синтезом специфічних білків, що відбувається у відносно усталеній послідовності залежно від особливостей інтерпретованої інформації, а також фізичними параметрами проходження